

INHOUD JAARGANG 28 NUMMER 4
DECEMBER 2021

- 5 Van wie zijn de aanhalingstekens?

NICOLAAS MATSIER

COLUMN

- 17 Kuifaalscholver / *Shag*

MIEK ZWAMBORN / PHILIP BOOTH

JONGE VERTALERS AAN HET WOORD

- 22 Jonge vertalers: met uitsterven bedreigd?

Woord vooraf

EMILIA MENKVELD, HELEEN OOMEN, ELIES SMEYERS

EN EVA WISSENBURG

- 29 Bruggen bouwen voor een appel en een ei

JANNE VAN BEEK

- 37 Een taal die deuren opent

CHARLOTTE VAN ROODEN

- 44 *(I can't get no)*
CHARLOTTE WOILLEZ
- 49 'Wij hopen mensen net dat zetje te geven om
dóór te gaan'
*In gesprek met Petra Schoenmaker en Anne Swarttouw,
beleidsmedewerkers van het Nederlands Letterenfonds*
EMILIA MENKVELD
- 59 Een frisse blik op vertalen
ADIËLLE WESTERCAPPEL
- 68 *Crossing Borders*
ALICE TETLEY-PAUL
- 74 Koreaans, hoe kom je erbij?
MATTHO MANDERSLOOT
- 78 Toevallig een van de mooiste beroepen ter wereld
ontdekt
CHRISTINA SIEVER
- 84 Literaire broodkruimels
Vertalen tussen het Nederlands en het Turks
İLAYDA BUŞE DEMIRCI
- 95 Kritisch geweld
LETTE VOS

- 99 De vertaler heeft altijd ongelijk
Hans Faverey in het Frans
ERIK LINDNER
- 107 Niets gaat verloren?
De vertaalgeschiedenis van Isaac Bashevis Singer
DAVID OMAR COHEN
- 123 *Medewerkers*
- 127 *Colofon*

♣ LEWIS ♥ CARROLL ♣

Alice's
ADVENTURES IN
WONDERLAND

Illustrated by
Anthony Browne

NICOLAAS MATSIER

Meteen al, in de eerste de beste alinea waarmee *Alice's Adventures in Wonderland* (1865) van start gaat, staat een van de zeer vele beroemd geworden Carrollcitataten. Ik cursiveer het bewuste zinnetje:

Alice was beginning to get very tired of sitting by her sister on the bank, and of having nothing to do: once or twice she had peeped into the book her sister was reading, but it had no pictures or conversations in it, "and what is the use of a book," thought Alice, "without pictures or conversations?"

Meesterlijk natuurlijk: de schrijver maakt hier direct reclame voor zijn eigen boek, waar immers heel veel van zulke 'pictures and conversations' in staan. Waarbij we overigens zouden kunnen bedenken dat het in Carrolls eeuw – hij leefde van 1832 tot 1898 – nog vaak genoeg voorkwam dat óók romans voor volwassenen geïllustreerd werden. Maar goed, het boek dat de – naar we mogen aannemen oudere – zus van Alice leest is dus een boek zonder plaatjes.

6 Dat heeft het meisje snel gezien. Maar hoe, zou je je kunnen afvragen, heeft zij met diezelfde grote snelheid kunnen vaststellen dat er geen ‘conversations’ in staan? Ik denk eenvoudigweg hierdoor: waar de lezer *Alice’s Adventures in Wonderland* ook opslaat, op zo goed als elke pagina springen de massa’s aanhalingstekens in het oog. In het Engels zijn dat dan ook nog eens de meer opvallende dubbele aanhalingstekens. De avonturen van de kleine Alice, ook die in het vervolgdeel *Through the Looking-Glass*, wemelen van de gesprekken. Met dat woord heb ik die ‘conversations’ dan maar vertaald, zoals de lezer van *Filter* hieronder kan zien. Ik citeer die eerste alinea nu in de vertaling van mijn hand die in 1989 verscheen bij Van Goor:

Alice begon er schoon genoeg van te krijgen om almaar naast haar zus te zitten, op de oever, en niets te doen te hebben. Eén of twee keer had ze een blik geworpen in het boek dat haar zus las, maar er stonden geen plaatjes of gesprekken in. En wat heb je aan een boek, dacht Alice, zonder plaatjes of gesprekken?

Nu hoop ik eigenlijk dat de lezer van *Filter* het direct al zal zien. Niet zozeer dat die ‘pictures and conversations’ vertaald zijn als ‘plaatjes en gesprekken’, maar dat de aanhalingstekens verdwenen zijn. Carrolls aanhalingstekens rond wat de kleine hoofdpersoon *denkt*. Over die wemeling van aanhalingstekens wil ik het hebben. Maar ik wil eerst nog even stilstaan bij het toeval dat mij destijds de opdracht tot vertaling van het beroemde boek in de schoot heeft geworpen.

Dat ging zo. Jaarlijks, in het voorjaar, is er een kinderboekenbeurs in Bologna. Daar kocht uitgeverij Van Goor in 1988 de kersverse illustraties van weer eens een nieuwe *Alice*-uitgave. Want dat gaat maar door, jaar in jaar uit. De kosten voor de

nieuwe uitgave, met illustraties in kleur van Anthony Browne, waren zo hoog dat de Londense uitgever op die beurs in Bologna coproductanten zocht. Die werden prompt gevonden in meerdere Europese landen. Zo is er onder meer in Nederland, Frankrijk, Duitsland en Italië een op het eerste gezicht volkomen identieke uitgave tot stand gekomen. Zelfde formaat, zelfde omslag.

Allemaal met het *artwork* – heette het geloof ik – van Anthony Browne. Maar wat uitgeverij Van Goor daar in Bologna gekocht had, waren in feite grote vellen papier. Grote witte vellen met al wel, op de nog niet gesneden en gebonden pagina's, precies diezelfde illustraties op precies dezelfde plekken. De niet-Engelse uitgever moest alleen nog even zorgen voor de bijbehorende vertaling. Henny Bodenkamp, de uitgeefster bij Van Goor, was ervan uitgegaan dat zij de al bestaande vertaling van Reedijk en Kossmann wel voor één keer in licentie zou mogen gebruiken. Maar het mocht niet. Uitgeverij Ad. Donker in Rotterdam voelde er niets voor, overigens zonder de auteurs hierover te raadplegen, hoorde ik later van Reedijk en Kossmann. Enfin, ik kreeg dus de mij vererende opdracht om een nieuwe vertaling te maken. Dat kwam mede doordat ik al eens een kinderboek vertaald had dat *The Adventures of Peddy Bottom* heette. De auteur daarvan, Stefan Themerson, vormde samen met zijn vrouw, de tekenaar en schilder Franciszka Themerson, de piepkleine Londense uitgeverij Gaberbocchus. Die naam dankte de uitgeverij aan de titel van de Latijnse vertaling van het gedicht 'Jabberwocky' dat zo'n belangrijke rol speelt in *Through the Looking Glass*. Tot zover de toevalligheden.

In mijn vertaling van 1989 stonden er dus geen aanhalingstekens meer rond wat Alice in de directe rede denkt. Dat was niet mijn beslissing. Zelf had ik alle aanhalingstekens van Carroll gehandhaafd. Ik had namelijk geen reden gezien om dat niet te

doen. De eindredacteur bij Van Goor die zich over mijn typescript had gebogen dacht daar anders over. En zij niet alleen, vertelde ze mij. Want dat deden we hier niet meer, zo hoorde ik, zulke aanhalingstekens, rond wat iemand dacht. Die had zij dus in alle voorkomende gevallen geschrappt. Zij (ze heette Gerry) had Carrolls aanhalingstekens daartoe op een procrustesbed gelegd. Zoals de lezer weet was de lengte van het bed van de mythologische figuur naar wie dat bed genoemd is bepalend voor de precieze omvang van zijn gastvrijheid; hij paste de gast aan bij het bed. De grens van de eindredactie liep tussen aan de ene kant alles wat er in de directe rede *gezegd* werd, met aan de andere kant alles wat er, in diezelfde directe rede, *gedacht* werd. Nu ja, dacht ik destijds, als dat zo is, dan is dat zo. Het kwam in elk geval niet bij me op om verzet aan te tekenen.

Nu is Carroll, geen lezer die het niet weet, een meester van de dialoog en vaak ook van de monoloog of de alleenspraak. Het is goed te merken dat de schrijver een groot liefhebber was van theater. En het is juist vanuit Carrolls grote bekwaamheid in het schrijven van dialogen goed te begrijpen dat er talloze toneelvoorstellingen, musicals en verfilmingen zijn voortgekomen uit de *Avonturen van Alice in Wonderland*, al dan niet gekoppeld aan het vervolg op die avonturen, *Achter de Spiegel*. Het zijn, zou je kunnen zeggen, in een heel hoge mate verbale avonturen die het meisje Alice beleeft. De enorme vaart in het verhaal is nauw verbonden met de snelheid en ook met de abruptheid van de dialogen. Het gedachtestreepje is daar vaak de belichaming van. Men breekt plotseling af, men valt in slaap, men wordt ook heel vaak geïnterrumpeerd, als men dat al niet zelf aan de lopende band doet. Het is de gesproken taal, in de directe rede, die voortdurend heel nauw luistert, en ook domineert, bij Carroll.